

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

Academic Journal of History and Idea

ISSN: 2148-2292

11(5) 2024

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş tarihi | Received: 10.09.2024

Kabul tarihi | Accepted: 10.10.2024

Yayın tarihi | Published: 25.10.2024

Ayşegül Dede

<https://orcid.org/0000-0001-6160-448X>

Assistant Professor, Niğde Ömer Halisdemir University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Sociology, Department of Sociology of Institutions, Türkiye, ayseguldede@ohu.edu.tr

Atıf Künyesi | Citation Info

Dede, A. (2024). Hizmetkar Kütüphaneler: Kedili Kütüphane, Eşekli Kütüphane ve Rami Kütüphanesi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 11 (5), 3481-3505.

Hizmetkar Kütüphaneler: Kedili Kütüphane, Eşekli Kütüphane ve Rami Kütüphanesi

Öz

Kütüphaneler toplum üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamakta, toplumdaki fertleri kültür, sanat ve tarih gibi farklı disiplinler ile buluşturmakta ve kültürel mirasın kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlamaktadır. Kütüphaneler temel anlamda kitapların bulunduğu mekanlar olarak toplumsal yaşamda yer almaktadır. Ancak günümüzde farklı donatı alanları, teknolojik gelişmeler ve yeni nesil kütüphanecilik yaklaşımı ile birlikte kütüphane konseptinde bir değişim söz konusudur. Kitap depolayan kütüphane anlayışından yaşayan kütüphaneler konseptine geçiş ile birlikte kütüphanelerin toplumsal yaşamdaki işlevi değişmektedir. Bu değişim kütüphanelerin hizmet anlayışına yansımaktadır. Her yaş grubuna özel aktiviteleri ile kütüphaneler toplumsal yaşamın içinde ve sosyal etkileşimin sağlandığı mekanlara dönüşmektedir. Bu çalışmanın amacı kütüphanelerin toplumsal yaşamdaki işlevini açıklamaktır. Bu işlevi açıklamak için çalışmada "Hizmetkar Kütüphane" kavramı kullanılmıştır. Hizmetkar Kütüphane toplum üyeleri ile kitap dışında farklı faaliyetler ile etkileşim sağlayarak toplumsal yaşamda dinamik olarak yaşayan kütüphanelerdir. Bu çerçevede çalışmada Kedili Kütüphane, Eşekli Kütüphane ve Rami Kütüphanesi hizmetkar kütüphane kategorisinde analiz edilmiştir. Çalışmada bu kütüphanelerin topluma

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/atdd>

hizmeti birer amaç olarak edindikleri ve kitap dışındaki farklı olgular ile toplumsal yaşamın merkezinde yer aldıkları belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hizmetkar Kütüphane, Eşekli Kütüphane, Kedili Kütüphane, Rami Kütüphanesi, Yaşayan Kütüphane.

Servant Libraries: Library with Cat, Donkey Library and Rami Library

Abstract

Libraries meet the needs of members of society, bring together members of society with different disciplines such as culture, art, and history, and ensure the transfer of cultural heritage from generation to generation. Libraries take place in social life as places where books are located. However, today, there is a change in the library concept with different equipment areas, technological developments, and a new generation librarianship approach. With the transition from the concept of libraries storing books to the concept of living libraries, the function of libraries in social life is changing. This change is reflected in the service concept of libraries. With special activities for each age group, libraries are transforming into places where social life and interaction are provided. This study aims to explain the function of libraries in social life. To explain this function, the concept of 'servant library' was used in the study. Servant libraries are libraries that live dynamically in social life by providing interaction with community members through different activities other than books. In this framework, the study systematically analyzed the Cat Library, Donkey Library, and Rami Library in the category of Servant Library through a literature review. In the study, it is stated that these libraries have adopted service to society as a purpose and are at the center of social life with different phenomena other than books.

Keywords: Cat Library, Donkey Library, Living Library, Servant Library, Rami Library

Giriş

Kütüphane her türlü bilgi kaynağını bünyesinde bulunduran mekanlardır. Kütüphane kitaplar anlamına gelen Arapça ‘kütüb’ kelimesi ile ev anlamına gelen Farsça ‘hane’ kelimesinin birleşiminden oluşmakta ve kitaplar evi anlamına gelmektedir (Yılmaz, 2006, s. 2). Kütüphaneler toplum üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamakta ve kültürel mirasın kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlamaktadır. Kütüphanelerin bilgi kaynaklarını muhafaza etme, eğitim, araştırma ve boş zamanları değerlendirme işlevleri bulunmaktadır (Çakın, 1986, s. 12). Kütüphaneler bilgi kaynaklarını muhafaza ederek bilginin günümüze kadar ulaşmasını sağlamaktadır. Kütüphaneler toplumun eğitim işlevini karşılamakta, sanat ve kültürel etkinlikler ile boş zamanların değerlendirmesine aracılık etmektedir.

Bir kütüphane hizmet verebilmesi için bazı özelliklere sahip olmalıdır. Bu özellikler bina, bütçe, hizmet, koleksiyon ve personeldir (Aydın, 2020, s. 20-21). Bina unsurunda kütüphanenin merkezi bir lokasyonda bulunması, ergonomik tasarımı, çevre düzenlemesi ve gelişen bilgi teknolojilerine uygun olarak yapılandırılması yer almaktadır. Hizmet başlığında bilimsel, sanatsal ve kültürel faaliyetlerin planlanması, yaş gruplarına uygun atölyelerin bulunması ve dezavantajlı gruplara yönelik bilgi hizmetleri bulunmaktadır. Koleksiyon unsurunda milli değerler ile çatışmayan, evrensel, insani ve kültürel mirası barındıran materyaller ve kullanıcı profiline uygun koleksiyon oluşturulması söz konusudur. Personel başlığında uzman personelin istihdam edilmesi ve personelin teknolojik yenilikleri takip etmesinin sağlanması yer almaktadır. Ayrıca personel küratör, eğitimci, bilgi danışmanı, bilgi yöneticisi, dijital okuryazar ve network ortamları tasarımcısı gibi farklı sorumluluk alanlarına sahip olmalıdır (Arcimboldo, 2021, s. 475). Bu kapsamda değişen kütüphanecilik anlayışı ile birlikte doğru, nitelikli ve hızlı bilgiye ilişkin danışmanlık, kütüphanenin kullanıcılar üzerindeki etkisinin yönetilmesi ve teknolojik ortamda hizmetin yürütülmesi kütüphanecilerin sorumlulukları arasındadır. Dolayısıyla kütüphanelerin yaşam alanlarına dönüşmesi ile birlikte uzman kişilerin bu alanları yönetmesi noktasında farklı donanımına sahip olmaları gerekmektedir.

Bilgiye erişimdeki değişim ve dijital teknolojilerin toplumsal yaşam pratiklerinde getirdiği farklılık sonucunda kitap depolayan kütüphane anlayışından yeni nesil kütüphane anlayışına geçilmiştir. Bu noktada kitabın korunduğu ve depolandığı kütüphanecilik anlayışı tarihsel olarak önemli bir bağlama dayanmaktadır. Osmanlı Devleti'nde kütüphanecilik hizmetinde kitapların az sayıda olması, kitap basım tekniğinin yaygın olarak kullanılmaması, kağıt üretiminin sınırlı olması, kitapların elle çoğaltılması, kitap üretim maliyetlerinin yüksek olması, hırsızlık ve kaynaklara zarar gibi sorunlar söz konusudur. Bu nedenle kütüphaneler kaynakların hizmete sunulması yerine kaynakların korunmasına odaklanmıştır (Anameriç, 2006, s. 198-199). Bu çerçevede ödünç verme uygulaması katı kurallara bağlanmasına rağmen Osmanlı Devleti'ndeki kütüphanelerde çok sayıda kitap kaybolmuştur.

Geleneksel kütüphanecilikte kitapların ödünç verilmesi, kataloglama, sınıflama ve dağıtım gibi işlemler kağıda dayanmakta, kültürel ve sanatsal aktiviteler yer almamakta ve kullanıcılar hizmetten yararlanmak için kütüphaneye gitmek zorundadır. Günümüzde geleneksel kütüphanecilik anlayışından yeni nesil kütüphanecilik konseptine geçiş söz konusudur. Yeni nesil

kütüphanecilik konseptinde elektronik veri tabanlarına etkin erişim, sayısal medya laboratuvarı, dijital ödünç verme hizmetleri, etkin sosyal medya kullanımı, yiyecek ve içeceklerin sunulduğu kafe hizmetleri, kültürel ve sanatsal organizasyonlar ve tüm materyalleri ile daha donanımlı ve aktif kütüphane anlayışı yer almaktadır (Mantar, 2018). Canlı ve dinamik bir mimari yapı ile inşa edilen yeni nesil kütüphaneler kitap salonları dışında sergi ve konser salonları, katılımcıların sosyalleşmesini destekleyecek mekanlar, konferans ve seminer salonları, atölyeler, çocuklar için oyun alanları ile birlikte kültürel aktivite ve sosyalleşme odaklıdır. Bu konseptin ortaya çıkmasında öğrencilerin kütüphanede ders çalışma talebinin etkili olduğu ifade edilebilir.

Kaynaklara erişim ve gürültü problemi gibi ders çalışmayı engelleyecek bazı faktörlerden dolayı kütüphaneler ders çalışma mekanı olarak tercih edilebilmektedir. Kitap okuma veya ödünç verme dışında kütüphaneye gelen bu grup aynı zamanda kütüphanede fazla zaman geçirmesinden dolayı bu grubun yiyecek-içecek ihtiyacı ve sosyalleşme durumu ortaya çıkmıştır. Kütüphaneler bu ihtiyacı karşılamak için ders çalışmaya ilişkin özel alanlar tasarlamakta, farklı yiyecek ve içecek menülerine yer vermekte ve sosyalleşme ortamları oluşturmaktadır. Bu durum yeni nesil kütüphane anlayışının temellerini oluşturduğu kabul edilebilir. Kütüphanede 7/24 hizmet, bahçe ve yeşil alan, kafeler, sınav haftasında öğrencilerine sunulan özel ikramlıklar ve sınavlara özel materyallerin ücretsiz sunulması bu kapsamda ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu güncelleme ile birlikte kullanıcılarına sosyal, fiziksel, kültürel ve psikolojik açıdan destek sağlayarak katılımcıların rahat, güvenilir ve huzurlu bir ortam içinde eğlenerek bilgiye erişmelerine ve ders çalışmalarına imkan tanınmaktadır. Yeni nesil kütüphanecilik konseptine “Balıkesir Millet Kütüphanesi Ahmet Kot Kitaplığı” örnek olarak verilebilir (Türkyılmaz, 2023). Ulaşımın ücretsiz olduğu Kütüphane bütün şehri gören 4 katlı cam binaya sahiptir. Kütüphanedeki kitap tasnif sisteminde tematik bir sınıflandırma ile insana atıf yapılmaktadır. Kitapların sırtında numara yerine ateş, su, hava, toprak ve irfan unsurları baz alınarak insanın ontolojik varoluş hikayesine göre kitap dizilimi söz konusudur. Ayrıca Kütüphanede “Kitap Kültürü”, “Mutfak Kültürü” ve “Binbir Gece Masalları” olarak 3 özel oda ve fikirlerin üretilmesi için tasarlanan “Fikir Kozası” salonu bulunmaktadır.

Yeni nesil kütüphanecilik anlayışında dijital kütüphane konsepti yer almaktadır. Dijital kütüphane geleneksel kütüphanelerin fiziksel koleksiyonlarından dijital kaynaklara geçiş sürecini ifade etmektedir (Bayter & Yıldırım, 2023, s. 187). Bu dönüşüm ile birlikte kütüphaneler yeni teknolojilere adapte olmakta ve kullanıcılarına zaman ve mekan bağımsızlığı sağlamaktadır.

Türkiye'nin ilk dijital kütüphanesi Esenler Belediyesi tarafından hizmete sunulan “Adnan Büyükdeniz Dijital Kütüphanesi”dir (Esenler Belediyesi, 2024). Tarihi bir mekanın çevreci bir vizyonla yenilenmesi sonucunda Kütüphane 2010 yılında açılmıştır. Bu restorasyon sonucunda “Adnan Büyükdeniz Dijital Kütüphanesi” ABD'nin önde gelen bilgisayar yazılım firması tarafından “Çevre Dostu Teknoloji Ödülü”ne layık görülmüştür.

Bu çalışmanın amacı kütüphanelerin toplumsal yaşamdaki dinamik işlevini açıklamaktır. Çalışmada literatürde bulunan Osmanlı Devleti ve Türkiye'deki kütüphaneler sistematik bir şekilde incelenerek sınıflandırılmış ve bu sınıflandırma sonucunda Kedili Kütüphane, Eşekli Kütüphane ve Rami Kütüphanesi örnek kütüphane kategorisine yerleştirilmiştir. Üç kütüphanenin seçilmesinin temel nedeni kuruldukları çağda yaşayan kütüphane kategorisinde yer alması, kütüphanecilik anlayışını dönüştürmesi ve kütüphanecilikte dün ve bugün arasındaki değişime bağlamsal bir yaklaşım sunmasıdır. Üç kütüphane toplumsal yaşamın merkezinde olduğu ve topluma hizmeti birer amaç olarak edindikleri için “Hizmetkar Kütüphane” kavramı ile analiz edilmiştir. Sanayileşme, kentleşme ve dijitalleşme unsurlarının etkisiyle üçüncü mekan, dijital kütüphane ve yeni nesil kütüphanecilik kavramları belirli bir olgu ve dönemi esas alan tanımlamalardır. Hizmetkar Kütüphane kavramı ise bu tanımlamaları içine aldığı ve toplumda aktif bir şekilde yaşayan kütüphaneyi açıkladığı için daha kapsamlı ve geneldir. Ayrıca kadim geleneğimizde saray kütüphanelerinden halk kütüphanelerine kadar hizmet amaçlı kütüphane geleneği söz konusu olması hasebiyle kavramın medeniyet ve kültürümüz ile dinamik bir ilişkisi bulunmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde kütüphane türleri açıklanmıştır. İkinci bölümde kütüphanelerin toplumdaki işlevi açıklanarak yaşayan kütüphane yaklaşımı Ray Oldenburg tarafından geliştirilen “Üçüncü mekan” kavramı ile birlikte analiz edilmiştir. Üçüncü mekan yaklaşımı çalışmanın teorik dayanağını oluşturmaktadır. Çalışmanın son bölümünde Kedili Kütüphane, Eşekli Kütüphane ve Rami Kütüphanesi kitap dışında farklı olgular ile toplumsal yaşamda kendilerini konumlandıkları ve hizmeti amaç olarak edindikleri için Hizmetkar Kütüphane kategorisinde analiz edilmiştir. Çalışmanın özgünlüğünü kütüphanelerin toplumsal yaşamdaki dinamik işlevini zaman ve mekan bağlamından uzak bir şekilde, geçmiş ve günümüzdeki kütüphaneleri içine alan bir perspektifle “Hizmetkar Kütüphane” kavramı ile analiz etme çabası oluşturmaktadır.

1. Kütüphane Türleri

Kütüphaneler hedef kitlesine göre farklı bir politika anlayışı ile hizmet vermesi sonucunda farklı disiplinlerde uzmanlaşan ve bu uzmanlaşmaya göre hizmet veren kütüphaneler ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda Üniversite Kütüphaneleri, Çocuk Kütüphaneleri, Araştırma Kütüphaneleri, Halk Kütüphaneleri, Okul Kütüphaneleri, Milli Kütüphaneler ve Özel Araştırma Kütüphaneleri yer almaktadır. Özel Araştırma Kütüphaneleri arasında Tıp Kütüphanesi, Müzik Kütüphanesi, Denizcilik Kütüphanesi, Hukuk Kütüphanesi, Oyuncak Kütüphanesi ve Medya Kütüphanesi bulunmaktadır. Hedef kitlesi ve dermesi özel olan İhtisas Kütüphanelerinin amacı buldukları kurum ve kuruluşa hizmet etmektir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024c). Bu kütüphaneler örgüt, meclis, araştırma kurumları, dernek, eğitim toplulukları veya işletmecelerce yönetilmektedir .

Türkiye'nin ilk ihtisas kütüphanesi Prof. Dr. Fuat Sezgin ve Dr. Ursula Sezgin Bilimler Tarihi Kütüphanesi'dir. Özel Kütüphane olan "Kadın Eserleri Kütüphanesi" Osmanlı'dan günümüze Türkiye'de kadınlara ait veya kadınlarla ilgili eserleri barındıran Türkiye'nin ilk ve tek kadın merkezli arşiv ve kütüphanedir (Kadın Eserleri Kütüphanesi, 2024). Bu kütüphanede kadınların kişisel arşivleri, aile evrakları, sanat eserleri, mektupları ve kadın örgütlerinin kampanyaları yer almaktadır. Ekonomik ve sosyal kalkınmaya ilişkin yayınların yer aldığı "Kalkınma Kütüphanesi" ve verimlilik ile ilgili yayınların yer aldığı "Dijital Verimlilik Kütüphanesi" dijital platformda hizmet veren özel kütüphanelerdir (Kalkınma Kütüphanesi, 2024; Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2024). Türkiye'nin ilk Çay Kütüphanesi Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi tarafından açılmıştır (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2022). Kütüphanede çayla ilgili kitap, dergi, doktora tezi, makale, rapor ve bülten yer almaktadır.

Derleme Kütüphaneleri toplumun bilgi ve yararını önceleyen kütüphanelerdir. Bu kütüphaneler fikir ve sanat eserlerini düzenleyerek korumakta ve elverişli ortamlarda saklamaktadır (Özarslantürk, 2019). Derleme kütüphane olan TBMM Kütüphanesi'nden kurum çalışanları başta olmak üzere Milletvekilleri, Bakanlar, Yasama Organı Eski Üyeleri ve Basın Mensupları yararlanmaktadır. Bu kütüphane "Açık Erişim Sistemi"ni kullanmaktadır (TBMM, 2024). Açık Erişim Sistemi ile Mecliste üretilen faaliyet ve entelektüel bilginin görünürlüğünün artırılması ve TBMM'nin ulusal ve evrensel bilgi üretimine yaptığı katkının belgelenmesi hedeflenmiştir. Derleme kütüphane olan "Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi" Türkiye'nin en büyük kütüphanesidir. Modern kütüphanecilik anlayışı ile hizmet veren Kütüphane 125.000 m²

alandaki ve 5.500 kişilik oturma kapasitesi ile zengin bir koleksiyona sahiptir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2024). Türkiye’de ilk defa uygulanan entegre kitap taşıma sistemi ile birlikte teknolojik altyapısı, bilgisayarları, dokunmatik ekranları ve internet bağlantısı ile “Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi” bilgiye erişimi sınırsız bir şekilde sağlamaktadır.

Dijital iletişim teknolojinin yaygınlaşması ile birlikte sayısal kütüphane anlayışı ortaya çıkmıştır. Sayısal kütüphane kaynaklara bilgisayar ortamında erişildiği ve bu kaynakların yönetildiği bir sistemdir. Bu noktada derlemelerin sayısal görüntülerinin depolanması sayısal kütüphane anlayışına tekabül etmemektedir (Topaloğlu, 2011). Zira sayısal kütüphane çalışmalarında standartların belirlenmesi, bu standartlara göre plan ve politikanın oluşturulması ve belirlenen adımlar eşliğinde bir modelin hazırlanması gerekmektedir. “IRCICA Farabi Sayısal Kütüphanesi” Türkiye’deki ilk sayısal kütüphane yönetim sistemidir. Kütüphanede materyaller bilgi teknolojileri ile sayısallaştırılmakta, kaynaklara güvenilir ve yapılandırılmış biçimde doğrudan erişilmekte ve İslam medeniyeti alanındaki kaynaklara e-Kitap formatında ulaşılmaktadır. Yazılı, basılı, görsel ve işitsel materyallerin taranması ve OCR işleminden geçirilmesi ile birlikte kaynaklar okunabilir, düzeltilebilir ve yararlanılabilir bir forma kavuşturulmaktadır (Library IRCICA, 2024). Böylece kullanıcılar kendi sayısal koleksiyonlarını oluşturabilmekte ve eserler üzerine yazabilmekte, çizim yapabilmekte ve not alabilmektedir.

2. Kütüphanelerin Toplumsal Yaşamdaki Rolü ve Hizmetkâr Kütüphaneler

Kütüphane temel anlamda kitapların saklandığı ve korunduğu bir binadır. Kütüphaneyi sadece kitaplar ile tanımlamak bazı sorunları beraberinde getirmektedir. Bu anlayışta “eski kitapları toplayan bir sahafın bu iş için kullandığı yer veya bir yayıncının yayınladığı kitapları istiflediği depo” kütüphane olarak tanımlanmaktadır (Çakın, 1986, s. 10). Ancak kütüphaneler işlevleri ile toplumsal yapıda önemli bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Amerikalılar, Washington’ı inşa ederken uluslararası bir vizyonla Kongre’nin yanına dünyanın en büyük kütüphanesi olan Kongre Kütüphanesi’ni eklemiş ve bu Kütüphane başkent yapılırken tasarlanan üç önemli binadan birisi olmuştur (Barkçin, 2020, s. 302). Amerikalılar “Library of Congress Classification” (LCC) tasnif sistemini geliştirerek dünyada basılan her kitabın bu Kütüphaneye gelmesini sağlamış ve dünyadaki bilgi merkezini kurmuştur. Bu nedenle kütüphane bir devletin kendini dünya gücü olarak konumlandırmasının sembolik göstergesidir (Barkçin, 2020, s. 306).

Savaş döneminde devletlerin kütüphaneye kitap satın almaya devam ettiği dikkate alındığında kütüphaneler bir toplumun temel yapı taşı kurumlarından birisidir.

Günümüzde kütüphane anlayışı değişmekte ve kitap depolayan kütüphane anlayışından yaşayan kütüphane konseptine geçilmektedir. Bu bağlamsal değişiklik ile birlikte kütüphanelerin toplumsal yaşamdaki işlevi değişmektedir. Ranganathan'a göre kütüphanecilik biliminin beş yasası içinde “kütüphane gelişen bir organizmadır” ilkesi yer almaktadır (Ranganathan, 1931, Akt. Çakın, 1982, s. 155-156). Kütüphaneler hem toplumu yaşatmakta hem de varlığı ve çeşitli işlevleri ile toplumsal yaşamın içinde canlı bir şekilde yaşamaktadır. Bu nedenle kütüphaneler “üçüncü mekan” kavramı ile analiz edilmektedir. Zira yaşayan kütüphane hizmet verdiği insanlar gibi “yaşayan”, içerisinde yaşanan ve “okul-iş-ev” üçgeninin yanında “üçüncü mekan” olarak bireylerin hayatının merkezinde yer alan toplumsal alanlardır (Yılmaz, 2019, s. 18). Bu çerçevede kütüphanelerde üçüncü mekan yaklaşımı yaşayan kütüphane konsepti ile birlikte ele alınmaktadır.

“Üçüncü mekan” kavramı Ray Oldenburg tarafından geliştirilmiştir. Kavram ile kahvehaneler, kütüphaneler, berberler, kulüpler, kafeler, parklar ve açık alanlar gibi farklı yapılar analiz edilmiştir. Oldenburg’a göre ilk önemli mekan ev iken, ikinci önemli mekan üretkenlik ve rekabetin olduğu iş yeridir. Sanayileşme ile birlikte çalışma mekanının ikamet mekanından farklılaşması sonucunda bu iki mekan birbirinden ayrılmıştır (Oldenburg, 1991, s. 16). Bu birincil ve ikincil alanlar dışındaki üçüncü mekan ulaşılabilir, rahat, özgür, resmiyetten uzak, eğlenceli, psikolojik rahatlık ve duygusal destek sağlanan herkese açık alandır. Üçüncü mekan evden radikal bir biçimde ayrılan farklılıkları ile birlikte psikolojik rahatlık ve sağladığı destek açısından “evden uzakta bir ev gibi”dir (Oldenburg, 1991, s. 40-42). Bu çerçevede üçüncü mekanlardan birisi de kütüphanelerdir. Üçüncü mekan özelliklerini barındıran kütüphanenin değişen teknoloji dünyasının biçimlendirdiği bilgi toplumuna yönelik kütüphane ve kütüphane hizmetlerinin mekansal boyutunun bulanıklaşması hatta ortadan kalkması kaygısına güçlü bir alternatif olmaktadır (Demir, 2017, s. 196). Dolayısıyla kütüphanelerde öğrenme eğlenceli ve keyifli hale gelmekte, ücretsiz çorba, kek, çay ikramı ve internet hizmeti sunulmakta ve ev konforu düzeyinde yaşam alanları bulunmaktadır.

Kütüphanelerin üçüncü mekan olarak ortaya çıkmasında yaşayan kütüphane konseptinin önemli bir işlevi söz konusudur. Yaşayan kütüphane sadece kitap ödünç alınıp verilen ve kullanıcının sessiz durması zorunlu olan mekan yerine sesli ve sessiz yapılan birçok faaliyet bağlamında bireyin gündelik yaşamında yer alan yaşayan bir organizmadır (Yılmaz, 2020, s. 57).

Bu kütüphaneler sanat ve kültürel etkinliklere ücretsiz katılım imkanı sunan, geleneksel sanatlar ve teknoloji okuryazarlığı gibi yeni nesil kurslar veren, yerel kültürel miras unsurlarını geleceğe taşımak noktasında teknolojiyi sonuna kadar kullanan ve çocuklara ebeveynleri ile birlikte oynama, eğlenme ve bilgilenme imkanı veren bir konsepte sahiptir (Yılmaz, 2019). Bu nedenle yaşayan kütüphaneler buldukları çağ ve döneme özgü bir şekilde hizmet başlıklarını güncellemekte ve hizmet odaklı faaliyetlerini yürütmektedir.

Hizmet faydalı faaliyetlerin toplamıdır. Hizmet bir kimse veya bir şeyin iyi durumda bulunması için yapılması gereken bakımdır (Kubbealtı, 2024a). Hizmetkar hizmet eden kişidir (Kubbealtı, 2024b). Hizmetkar kavramında hizmetin belirli bir kural ve prosedüre göre gerçekleştirilmesi ve herkesin istifadesine sunulması söz konusudur. Hizmetkar Kütüphane topluma hizmeti temel almakta ve faaliyetlerini topluma destek, yardım ve fayda odaklı gerçekleştirmektedir. Zira üçüncü mekan “insana hizmet etme kapasitesini içinde taşımakta” ve kullanıcılarına katılımcı ve tarafsız bir hizmet sunmaktadır (Oldenburg, 1991, s. 20). Bu çerçevede Hizmetkar Kütüphane toplum üyeleri ile kitap dışında farklı faaliyetler ile etkileşim sağlayarak toplumsal yaşamda dinamik olarak yaşayan kütüphanelerdir. Hizmetkar Kütüphane her yaş grubuna özel aktiviteler düzenlemekte, kullanıcılarına farklı konularda danışmanlık hizmeti vermekte, hayvanların bakımını üstlenmekte ve atölye, konser ve sergi gibi farklı sosyal etkileşim alanları oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu kütüphanelerde hizmet başat bir unsur olarak yer almaktadır. Bu nedenle geçmişten günümüze Cami ve Medreselerdeki Kitap Dolapları, Saray Kütüphaneleri, Ayaklı Kütüphaneler, Muhayyel Kitaplar, Devlet Kütüphaneleri, Gezici Kütüphaneler, Belediye Kütüphaneleri ve Millet Kütüphaneleri’nde hizmetin içeriği değişmekle birlikte esas amaç topluma hizmet olmuştur. Bu hizmet kadim gelenek, medeniyet ve kültürümüzün temel mihenk taşıdır. Bu çerçevede Kedili Kütüphane, Eşekli Kütüphane ve Rami Kütüphanesi Hizmetkar Kütüphane kategorisinde yer almaktadır.

Kedili Kütüphane kedilerin bakımını üstlenerek kitap dışında toplumsal yaşamda farklı bir kategoride hizmet sunmaktadır. Eşekli Kütüphane eşitlikçi bir yaklaşım ile yerleşik kütüphane hizmetinden yararlanamayan bölgelere kütüphane hizmetini götürmektedir. Rami Kütüphanesi kullanıcıların ev ve iş yerleri dışında hareket etme özgürlüğü kısıtlandığı bir yapıda bahçesi ve sosyal etkileşimi sağlayan farklı donatı alanları ile katılımcı ve tarafsız bir şekilde hizmet sunmaktadır. Dolayısıyla bu üç kütüphane kitap dışında farklı olgular ile toplumsal yaşamda

kendilerini konumlandıkları ve hizmeti amaç olarak edindikleri için Hizmetkar Kütüphane kapsamındadır.

2.1. İsmail Saib Sencer ve Kedili Kütüphane

Osmanlı Devleti'nde medreselerin yanında kütüphane inşa edilmiş ve kütüphane medreselerde eğitim-öğretim faaliyetlerinin birer parçası olmuştur. Bu nedenle kütüphaneler medrese ile toplumsal yaşamda işlev kazanmıştır. Osmanlı Devleti'nde ilk kütüphanenin kim tarafından ve hangi tarihte kurulduğuna ulaşılamamakla birlikte Yıldırım Beyazıt devrinde yapılan birkaç Medrese Kütüphane olduğu arşivlerde yer almaktadır (Erünsal, 2015, s. 195). İstanbul'un ilk kütüphaneleri 1453'ten itibaren Ayasofya, Zeyrek, Eyüp Sultan, Mahmutpaşa Medreseleriyle, Fatih Külliyesi'nde görülmüş ve bu kuruluş kitap dolapları, kitap odaları, Saray kütüphanelerinden başlı başına binası olan kütüphanelere doğru bir silsile takip etmiştir (Kütüphanenin Penceresinden, 1962). Kütüphaneler binalarına göre cami ve medreselerdeki kitap dolapları, cami ve medreselerdeki kitap odaları, Saray Kütüphaneleri ve başlı başına binası olan kütüphaneler olarak sınıflandırılmıştır.

Osmanlı'da kitap toplama ve kütüphane oluşturma bir gelenek olarak ortaya çıkmıştır. Osmanlı padişahları arasında en çok kitap toplayan ve kitaplara ilgiyi bir zevk haline getiren hükümdarın başında Fatih'ten sonra oğlu Beyazıt gelmektedir (Ünver, 1948, s. 311). II. Beyazıt, ilim ve medeniyete dayalı bir kültür oluşturmak için Hayrüddin Hızır Atufi'ye Saray Kütüphanesi'nin envanterini çıkarma görevini vermiştir (Kafadar, 2021). Hayrüddin Hızır Atufi'nin hazırladığı bu katalog Defter-i Kütüb'tür. Bu katalogdaki kitapların çoğunlukla Fatih Sultan Mehmet ve II. Beyazıt'a ait olduğu düşünülmektedir. İlk devir Osmanlı kütüphaneleri için düzenlenen kataloglardan hiçbirine ulaşılamamakla birlikte en eski tarihli katalog Defter-i Kütüb'tür (Erünsal, 1988, s. 181-182). Bu nedenle Osmanlı Devleti'nde bu katalog kütüphanenin oluşumunda önemli girişimlerden birisidir.

Defter-i Kütüb İslami İlimler, tasavvuf, tarih, tıp, felsefe, matematik, geometri ve astronomi gibi farklı kitapları barındırmaktadır. Bu katalog kurulu bir arşiv düzeninin inşasına doğru hem keyfiyet hem de kemiyet cinsinden sıçramanın gerçekleştiği modern dönemin erken bir numunesidir (Kafadar, 2021, s. 89). Ayrıca kataloğu hazırlayanın genel kurallar koymak yerine karşılaştığı güçlükleri çözme yoluna gitmesi Osmanlı kütüphanelerinde yapılan ilk ve son denemedir (Erünsal, 1998, s. 184). Bu durum Defter-i Kütüb'ün değerini artırmaktadır. Bu nedenle katalog tarihin o anına kadar tanık olmadığımız entelektüel bir girişimdir ve anlatılmamış

bir hayatın en büyük başarısıdır, ancak bir kütüphanecinin hak ettiği değeri kendi zamanında görememiştir (Kafadar, 2021, s. 89). Bu kataloglama girişimi ile birlikte Osmanlı Devleti'nde kütüphanecilik "Köprülü Kütüphanesi" ile farklı bir işleve sahip olmuştur. Kütüphanenin en dikkat çeken yönü kitapların 3 veya 6 ay süre ile okunmak üzere evlere verilmesidir ki Batı'da 19. yüzyılın ikinci yarısında ele alınan bu uygulama 17. yüzyılda küçük bir kütüphane tarafından başlatılmıştır (Kütüphanenin Penceresinden, 1962). Bu nedenle Osmanlı Devleti'nde Köprülü Kütüphanesi halk kütüphanesi olarak evlere ödünç kitap hizmeti vermesinden dolayı kütüphanecilikte önemli bir dönüm noktasıdır.

Görsel 1: Köprülü Kütüphanesi

Köprülü Mehmet Paşa tarafından yapımına başlanan Köprülü Kütüphanesi 1661 yılında Köprülü Mehmet Paşa'nın oğlu Fazıl Ahmed Paşa tarafından tamamlanmıştır (Kütüphanenin Penceresinden, 1962). 1678'de hizmete başlayan Kütüphane'de farklı hizmet başlıklarına yer verilmiştir. Kütüphane'nin açık olduğu günler üçe çıkartılmış, çalışma saatleri güneşin doğuşundan ikindiye kadar belirlenmiş, sadece kütüphaneye mahsus bir kadro oluşturulmuş ve bu kadroya devrine göre oldukça tatmin edici bir ücret ödenmiştir (Erünsal, 2016). Köprülü Kütüphanesi'nde klasik Osmanlı kütüphanelerinde bulunan minder, kilim, halı ve rahleler kaldırılmış ve masa, sandalye ve yeni kitap dolapları yerleştirilmiştir (Anameriç, 2006, s. 198). Kütüphanede kitapların dışarıya çıkarılmaması kuralı yerine güvenilir bir kefil veya rehin karşılığında kitapların ödünç verilmesi uygulamasına geçilmiş ve evlere okumak üzere ödünç

kitap vermiştir (Kütüphanenin Penceresinden, 1962). Bu iyi niyetli uygulamaya rağmen en çok kitabı kaybolan kütüphane Köprülü Kütüphanesi olmuştur (Anameriç, 2006, s. 199). Dolayısıyla Köprülü Kütüphanesi halk kütüphanesi olarak personel istihdamı, kitap ödünç verme, ideal çalışma ortamı ve açık olduğu günler ile birlikte halka hizmet odaklı olarak toplumsal yaşamda yerini almıştır.

Osmanlı Devleti'ndeki kütüphanecilik "Beyazıt Umumi Kütüphanesi" ile devam etmiştir. Beyazıt Külliyesi'nin imaret kısmının ahır olarak kullanılan bölümü kütüphane olarak elverişli kabul edilerek iki yıl içinde restorasyonu tamamlanmıştır (Gürlek, 2000). Beyazıt Umumi Kütüphanesi "Kütübhâne-i Umûmî-i Osmânî" adıyla hizmet vermeye başlamıştır.

Görsel 2: Beyazıt Umumi Kütüphanesi

Kütüphane Beyazıt Camii'nden getirilen, etraftan toplanan, satın alınan ve bağış yoluyla gelen kitaplar ile açılmıştır. Devletçe halk hizmetine açılan ilk kütüphane olan Beyazıt Umumi Kütüphanesi 27 Eylül 1882'de hizmete girmiştir (Kütüphanenin Penceresinden, 1962). 1940'lı yıllarda Çocuk Kütüphanesi açılmakla birlikte fazla rağbet olmadığı için kapatılarak Cilthane açılmıştır (Gürlek, 2000). 1961 yılında Milli Eğitim Şûrası'nda alınan karar ile kütüphanenin adı "Beyazıt Umumi Kütüphanesi" olmuştur. Beyazıt Umumi Kütüphanesi'nin ilk müdürü Hoca Tahsin Efendi'dir (Dalkıran, 2024, s. 231). İsmail Saib Sencer, Tahsin Efendi'nin ölümünden sonra kütüphanenin hâfız-ı kütübü (müdür) olmuştur (TDV, 2024). İsmail Saib Sencer, 1921'de Darülfünun Edebiyat Fakültesi Arap Edebiyatı Müderrisi (profesörü) iken bu görevinden 1925'te

istifaen ayrılmıştır (Duman, 1980, s. 142). Kendisi 1925'ten sonraki Şapka Kanunu'ndan sonra prensiplerinden taviz vermeme adına medreselerdeki derslerine son vererek Beyazıt Umumi Kütüphanesi'ne çekilmiştir (Belada, 2010).

Görsel 3: İsmail Saib Sencer

İsmail Saib Sencer Arapça, Farsça, Fransızca ve Almanca'yı öğrenmiş, Grekçe ve Latinceyi anlamış ve ilmi yönden kendisini geliştirmek amacıyla Tıp, Eczacılık ve Hukuk eğitimleri almıştır. Binlerce kitabı tanıyan çok geniş bir hafızaya sahip olduğu için yerli ve yabancı alimlerce fihrist-i ulûm, ayaklı kütüphane, canlı bibliyografya, sanduka-i kemalat, kütüphanedeki kütüphane ve çağının Câhiz'i gibi sıfatlara layık görülmüştür (Refik, 2017). O, Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ndeki yarım asırlık mesaisini hep okuyucu ve araştırmacılarına hasretmiş ve kütüphanede 24 saat kendisini görevli saymıştır (Duman, 1980, s. 146). Müdürlüğü zamanında Ankara'dan kütüphaneye gönderilen ödenekle zehir alınarak kütüphanedeki fareleri itlaf etmesi istenmiştir. İsmail Saib Sencer bu ödenek ile kedilerine taze ciğer aldığı için hakkında tahkikat açılmıştır (Gürlek, 2019). Kedileri sevdiği bilindiği için hastalıklı ve bakıma muhtaç kediler kütüphanenin bahçesine bırakılmış ve İsmail Saib Sencer bu kedileri her gün ciğer ve süt ile beslemiştir. Kütüphanede dolaşan kediler bazen kitap raflarından pat diye okuyucuların önüne düşmüştür (Somuncu Baba, 2021: 73). Dolayısıyla O'nun alimliği, kitap ve kedi sevgisi Beyazıt Umumi Kütüphanesi'ni cezbe-figen ve efsunkar bir mekana dönüştürmüştür (Ay, 2023, s. 9).

Sokaktaki kedilerin bakımı ile Beyazıt Umumi Kütüphanesi kedilerin barındığı bir mekana dönüşmüş ve “Kedili Kütüphane” olarak anılmaya başlanmıştır. 1940 Tarihli Vakıf Gazetesi’nde ‘Hayvanları Himaye Medeni İnsanın Bir Vazifesidir’ başlıklı bir yazı yayımlanmıştır. Bu yazıda İsmail Saib Sencer’in öldükten sonra ortada kalan 300 kedisi için “Belediye tarafından itlaf edilsin” önerisine karşılık bir kadının bu kedilerin bakımını üstlendiği açıklanmaktadır. Bu yazıda İsmail Saib Sencer’in kedileri için bir miktar aidat bıraktığı ve hayvanları himaye cemiyeti varlığından haberdar olması durumunda bir miktar servet ile kedilerini oraya emanet edeceği belirtilmektedir (Vakit, Eylül 1940, s. 5).

İsmail Saib Sencer yaşadığı devirde kütüphaneciliği en iyi uygulayanlardan birisi olmuştur. Kendisi profesör ünvanından vazgeçerek halka hizmeti bir amaç olarak edinmiş, Beyazıt Camii’nde ders vermiş, muhtaçlara yardım etmiş, halktan gelen soruları cevaplamış, yerli ve yabancı araştırmacılara Türk-İslam kültürünü tanıtmış ve farklı ilimlerden aldığı eğitim ile disiplinler arası çalışmaların ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır. İsmail Saib Sencer’den sonra Kütüphane hizmet vermeye devam etmiştir. Beyazıt Umumi Kütüphanesi’nde katalog servisinde tanıtılan kitaplar halkın rahatça girip görebileceği kütüphanenin avlusuna taşınmıştır. Bu tanıtımda camekan tasarım kullanılmış ve en modern malzemeden istifade edilerek camekan floresan tertibatıyla aydınlatılmıştır (Kütüphanenin Penceresinden, 1962). Bu “Kitap Tanıtma Hizmeti” ile birlikte 1963 yılında “Evlere Kitap Tanıtma” hizmeti başlamıştır. Ayrıca Kütüphanede sergi ve söyleşi gibi farklı programlar düzenlenmiştir. Dolayısıyla Hizmetkar Kütüphane olarak Kedili Kütüphane farklı aktiviteler ile kullanıcılarına sosyal etkileşim ortamı sunmuş ve kedilerin bakımını üstlenerek kitap dışında farklı bir olgu ile toplumsal yaşamın merkezinde yer almıştır.

2.2. Eşek İle Gelen Bilgelik: Eşekli Kütüphane

Yerleşik kütüphane anlayışından önce farklı araç ve yöntemler ile kitaplar okuyucu ile buluşmuştur. Ayaklı kütüphaneler bayilerin küçük bir ücret karşılığında ayakta kitap ve dergi okunması ile ortaya çıkmıştır (Kütüphanenin Penceresinden, 1962). Osmanlı Devleti’nde bir kütüphaneye ait olmamakla birlikte anında dolaşıma girmesi amacıyla üretilen kitaplar olmuştur. Muhayyel Kitaplar olarak isimlendirilen bu kitaplar devamlı seyir halinde olmuş, elden ele bütün şehri dolaşmış ve raf yüzü görmemiştir (Aydın, 2021, s. 137). Bu kitaplar genellikle popüler hikaye kitapları olarak bir sahaf ya da şahıstan dinleyici kitle karşısında kahvehane, sokak, ev, devlet dairesi ve hapisane gibi yerlerde seslendirilmek üzere düşük bir ücret karşılığında

kiralanan veya ödünç alınmıştır. Bu çerçevede toplumsal fayda ilkesi ve geniş bir okuyucu/dinleyici ile bulunduğu dikkate alındığında muhayyel kitapların gezici kütüphanelerin ortaya çıkmasında temel bir basamak olduğu ifade edilebilir.

Gezici kütüphaneler yerleşik kütüphane hizmetinden yararlanamayan bölgeye uygun taşıtlar ile götürülen kütüphane hizmetidir. Bu kütüphaneler bir proje olarak “Seyyar Muallim Kütüphanesi” ile ortaya çıkmıştır. Mustafa Güzelgöz’ün gezici kütüphane uygulamasından önce ödünç verme uygulamasının ilk örneği olması bakımından bu proje dikkate değerdir (Öztürk, 2021, s. 159). Proje Maarif Vekaleti İlk Tedrisat Dairesi tarafından 1928 yılında yürütülmüştür. Seyyar Muallim Kütüphanesi öğretmenlerin kitap okumasını teşvik etmeyi ve okunan kitapların dolaşımını takip etmeyi amaçlamıştır.

Türkiye’de ilk gezici kütüphane çalışmaları “Eşekli Kütüphane” ile başlamıştır. Eşek masal ve hikayelerde farklı motifler ile işlenmekte ve bir kahraman olarak dost, can kurtaran veya bilgelik özellikleri ile yer almaktadır. Nasreddin Hoca fıkralarında eşek sembolik bir görünüme sahiptir, Nasreddin Hoca’nın evrensel yolculuğunda onun arkadaşıdır ve insani vasıflara bürünmüştür. Onun çeşitli yönlerini tamamlayan eşek bir hayvan değil sırdaş, yoldaş, dert ortağı ve rehberdir (Çetindağ Süme, 2019, s. 49). Aynı zamanda eşek kendinden emin, sabırlı ve tehlikeyi hisseden güdüsü sayesinde güvenilir bir şekilde yükünü taşımaktadır (Merrifield, 2014, s.8). Bu çerçevede Eşekli Kütüphane’de kitaplar güvenilir bir şekilde eşekler sayesinde taşınmış ve onlar ile bilgi farklı bölgelere ulaştırılmıştır.

Eşekli Kütüphane fikri Bekir Koca tarafından geliştirilmiştir. Kütüphane memuru Bekir Koca halkın gündüz tarlada çalışması ve akşam kütüphaneye gelmesi üzerine “halk kütüphaneye gelmiyorsa biz halka gidelim” fikri ile kitapları eşeğe yükleyerek köylere gidip gelmeye başlamıştır (Doğanyığıt, 2022, s. 33). Ürgüp Tahsinağa Kütüphanesi’nin köylere merkep sırtında kitap göndermesi büyük ilgi toplamış ve bu ilgi her geçen gün artmıştır (Kütüphanenin Penceresinden, 1962). Eşekli Kütüphaneci olarak Mustafa Güzelgöz de 1960’lı yıllarda Ürgüp’te kütüphane hizmetlerinden yararlanamayan 45 köye yük hayvanları ile kitap götürmüştür (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024b). Bu hizmet 1963 yılında Amerika’da dünya ülkelerindeki yaratıcı insanların değerlendirildiği bir yarışmada ödüle layık görülmüştür. Türkiye ve İtalya oylarının eşit olduğu durumda Jüri Başkanı Dwight Cooke “İtalyan aday çocuklara eşek ile kitap götürseydi köprüaltı çocukları olmazdı, Türkiye’den katılan aday köprüaltı çocukları olmasın

diye çalışmalar yapmıştır” gerekçesi ile oyunu Mustafa Güzelgöz’e vermiştir (İleri, 2019, s. 64). Böylece Eşekli Kütüphane kütüphanecilikte bir sembol olmuştur.

Görsel 4: Eşekli Kütüphane

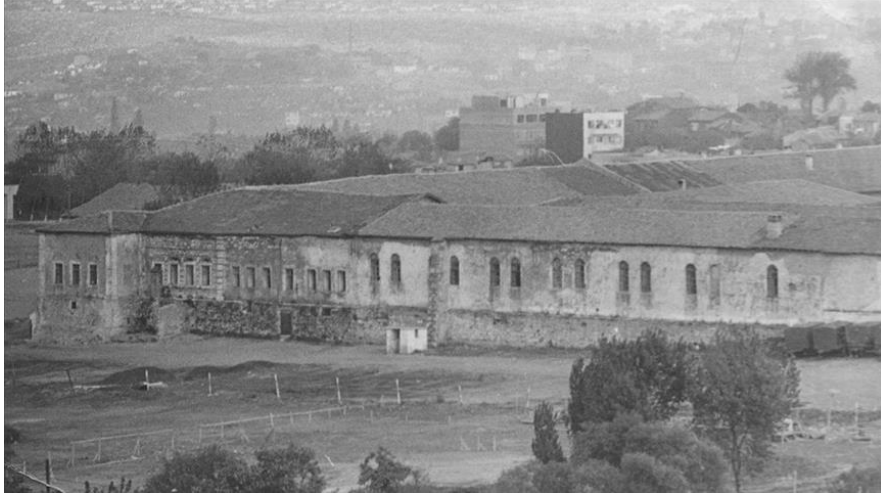
Eşekli Kütüphane ile birlikte açılan kütüphanelerde farklı sosyal ve kültürel faaliyetler gerçekleştirilmiştir. “Voleybol sahalarının açılması, futbol takımlarının kurulması, dikiş ve halı dokuma kurslarının açılması ve kadınların ilgi alanına girebilecek moda, yemek ve çocuk bakımı ile ilgili dergilerin alınması” sonucunda kütüphanelerde hizmet odaklı bir yaklaşım ortaya çıkmıştır (İleri, 2019, s. 52-56). Kütüphanelerde çocuk, kadın ve gençlere özel faaliyetler gerçekleştirilmiş, dikiş ve halı dokuma kursları ile bölgenin sosyo-ekonomik açıdan gelişmesine katkı sağlanmıştır. Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması ve köylerde bilgiye erişimin kolaylaştırılması hasebiyle Eşekli Kütüphane Hizmetkar Kütüphane kapsamındadır.

2.3. Kışladan Dönüşen Kütüphane: Rami Kütüphanesi

Rami Kütüphanesi, Osmanlı Sultanı II. Mustafa döneminde sadrazamlık yapan Rami Mehmed Paşa’ya hediye edilmiştir. Kütüphane alanı Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye ordusu için askeri kışla olarak kullanılması ile birlikte Rami Kışlası olarak isimlendirilmiştir (Rami Kütüphanesi, 2024a).

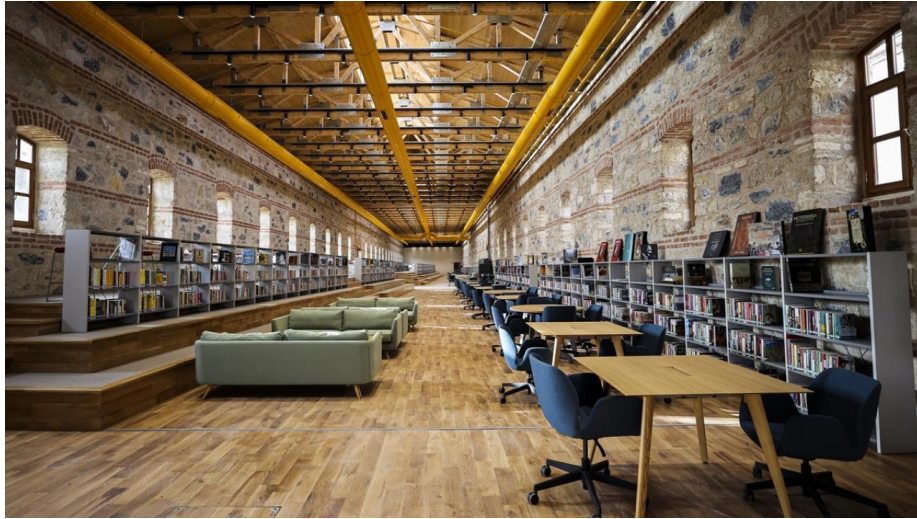

Görsel 5: Rami Kışlası

Rami Kışlası idari ve askeri bir üs olarak kullanılmıştır. Kışla Topkapı Sarayı'nın işlevini yüklenerek II. Mahmud tarafından 617 gün süreyle karargâh olarak kullanılmış ve II. Mahmud'un kıyafet alanında yaptığı yeniliklerin vitrini olmuştur (Çelik, 2018). Rami Kışlası 1990 yılında "Rami Kültür Merkezi" olarak tanımlanmasına rağmen 1980'li yıllarda kuru gıda toptancılığına tesis edilmesi sonucunda tahribata uğramıştır (Çelik, 2018, s. 261). Tarihi bina restorasyon ve renovasyon çalışmaları sonucunda Rami Kütüphanesi olarak hizmet vermeye başlamıştır.

Görsel 6: Rami Kütüphanesi

Derleme kütüphane olan Rami Kütüphanesi 36.000 m²'lik bir alan, 4.200 kişilik oturma kapasitesi ve 51 bin m²'lik yeşil alana sahiptir (Rami Kütüphanesi, 2024a). Bünyesinde Atatürk

Kütüphanesi, İhtisas Kütüphanesi, Yazma Eserler Kütüphanesi, Yetişkin Kütüphanesi, Gençlik Kütüphanesi, Çocuk Kütüphanesi ve Bebek Kütüphanesi bulunmaktadır. Kütüphane 0-3 ve 3-6 yaş aralığındaki bebek ve çocuklara kitap okuma kültürünün oluşması noktasında çeşitli aktiviteler sunmaktadır. Bebek ve çocuklara uzmanlar eşliğinde yapılan duyu testleri ebeveynler ile paylaşılmaktadır (Şani, 2023). Aynı zamanda bu grubun okuduğu kitaplar e-Devlet uygulamasında okuma arşivi olarak saklanmaktadır. Bu grubun yetişkinlik dönemine ulaşması ile birlikte kariyer gelişimi ve istihdam politikası açısından bu okuma arşivinin önemli bir veri kaynağı olacağı kabul edilebilir.

Rami Kütüphanesi Türkiye'nin ilk "Biosphere Sürdürülebilir Müze Sertifikası"na sahiptir. Restorasyon teknikleri, altyapı sistemleri ve yerel kültürel yaşamı destekleyen özellikleri ile Kütüphane sürdürülebilirlik prensiplerine tam uyumludur (Rami Kütüphanesi, 2024a). Ayrıca Kütüphanede yazma eserlerin bakım ve onarımının yapıldığı ve kadim bilginin korunarak gelecek nesillere aktarıldığı "Kütüphanesi Şifahanesi" bulunmaktadır. Vakıf kültürünün bir parçası olarak ziyaretçilere ücretsiz çorba, kek ve çay ikramı yapılmaktadır. Kütüphanede kitap satış mağazaları, kafe, multimedya bölümü, engelli merkezi ve 7/24 okuma, satranç, toplantı, sergi ve seminer salonları bulunmaktadır. Kütüphanede Yaratıcı Drama Atölyesi, Ebru Atölyesi, Okçuluk Deneyimi, Suluboya Atölyesi ve kitap restorasyonu gerçekleştirilen biyoloji ve kimya laboratuvarı bulunmaktadır. Rami Kütüphanesi'nde 13 Ocak 2023-12 Ocak 2024 tarihleri arasında 25 bin kayıtlı üye, 2,5 milyon ziyaretçi, 3 bin etkinlik ve 110 bin kitap ödünç verilmiştir (Akgün, 2024). Rami Kütüphanesi'ne olan bu ilgide "Kütüphane 5.0" perspektifinin etkili olduğu ifade edilebilir.

Dijital teknoloji hizmetleri ve yeni neslin ihtiyaçları "Kütüphane 5.0" konseptini ortaya çıkarmaktadır. Bu konsept kütüphaneleri bilgi depolama ve bilgiye erişim yerlerinin ötesine geçirecek yaşam boyu öğrenmeyi teşvik eden öğrenme ve yenilik merkezlerine dönüştürmektedir (Kavak, 2023, s. 29). Kütüphane 5.0 anlayışı ile kütüphane hizmetlerinde kişiye özel, etkileşimli ve teknolojik destekli yeni bir perspektif şekillenmektedir. Bu perspektif kendisini "Maker Hareketi" ile ortaya koymaktadır. Maker Hareketi özünde üretim olan farklı olguların kullanılması ve gönüllü fertlerin üretme amacıyla bir araya gelmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Makerların bir araya gelerek üretim yaptıkları mekanlara "Makerspace" denilmektedir. Makerspace bilim, teknoloji ve sanat alanlarına ilgi duyan insanların toplanıp somut objeler üzerinde yaratıcı bir biçimde çalıştıkları açık ortamlardır (Goethe Institut, 2024).

Bu ortamların sunduğu iletişim ağı desteğiyle kişiler paylaşma ve dayanışma içinde fikir alışverişinde bulunabilmekte, proje takımları kurabilmekte ve teknoloji deneyleri yapabilmektedir.

Kütüphanelerde yeni nesil kütüphanecilik anlayışı ile birlikte Makerspace Alanları'na yer vermeye başlanmıştır. Northernlowa Üniversitesi Rodlibrary'de işbirlikçi projelerin üretilmesi ve Maker Buluşmaları'nın düzenlemesi amacı ile oluşturulan Makerspace hem öğrencilere hem de halka hizmet vermektedir (Kahyaoğlu & Kuzu, 2017, s. 353). Türkiye'de üniversite kütüphanesinde kurulan ilk Makerspace Alanı "Co-Space" adıyla Sabancı Üniversitesi Bilgi Merkezi'ndedir (YÖKAK, 2022, s. 8). Yeni nesil kütüphanecilik anlayışında bu Makerspace Alanları'nın önemli bir işlevi söz konusudur.

Rami Kütüphanesi Maker Hareketi konseptine uygun bazı faaliyetler gerçekleştirmektedir. Kütüphanede Yediden Yetmiş Sanat Sergisi, "Hayal Et, Tasarla ve Oyna" temalı çeşitli atölyeler, akademik fırsat eşitliğine katkı sunma amacıyla kurulan "Rami Akademi", Bilim ve Astronomi Şenliği, Uluslararası Kütüphane ve Teknoloji Festivali, Astronomi Eğitiminde Girişimcilik ve İnovasyon, "Yapay Zekanı Nasıl Eğitirsin", "Yapay Zeka İle Kendi Hikaye Kitabımı Tasarlıyorum", "MBot İle Kodlama Öğreniyorum", "Çantamı Tasarlıyorum" ve "Okuma Lambamı Yapıyorum" etkinlikleri gerçekleştirilmiştir (Rami Kütüphanesi, 2024b; 2024c). Bu etkinlikler sürdürülebilir kalkınma amaçları olan "nitelikli eğitim", "amaçlar için ortaklıklar", "eşitsizliklerin azaltılması", "sorumlu üretim ve tüketim", "sanayi, yenilikçilik ve altyapı", "insana yakışır iş ve ekonomik büyüme" ve "yoksulluğa son" temalarına önemli bir katkı sağlamaktadır. Bu kapsamda Kütüphane farklı yaş gruplarına ulaşmakta, girişimcilik ve inovasyonu desteklemekte, kullanıcılara kaynak ve ekipman erişimi sağlamakta, atölyeler ile bilginin pratiğe dönüşmesini gerçekleştirmekte ve farklı yapıları sosyal etkileşim ile bir araya getirmektedir. Dolayısıyla bebekten yaşlı fertlere kadar toplumun tüm gruplarına hizmet vermesi, tarihi binası ile kültürel mirasın yaşatılarak korunması, Şifahanesi ile kitapların bir konsept ile gelecek nesillere aktarılması, sürdürülebilir ve sıfır atık ile çevre değerlerin öncelenmesi, farklı eğitimler ile kariyer gelişiminin desteklenmesi, sanatsal faaliyetler ile sanatı toplumsal tabana yayabilmesi ve bahçesi ile kitap okuma amacı dışındaki ziyaretçileri kendi bünyesine katabilmesi noktasında Rami Kütüphanesi Hizmetkar Kütüphane kapsamındadır.

Sonuç

Hizmetkar Kütüphane toplum üyeleri ile kitap dışında farklı faaliyetler ile etkileşim sağlayarak toplumsal yaşamda dinamik olarak yaşayan kütüphanelerdir. Üçüncü mekan, Makerspace ve yeni nesil kütüphanecilik tanımlarında kütüphane kullanıcıların talepleri ve teknolojik gelişmeler çerçevesinde ele alınmakta ve bu tanımlarda modernleşme, kentleşme ve dijitalleşme unsurları etkili olmaktadır. Ancak Hizmetkar Kütüphane bu tanımları içine alarak kütüphaneler farklı bir perspektif ile hizmet odaklı tanımlanmaktadır. Bu çerçevede çalışmada Kedili Kütüphane, Eşekli Kütüphane ve Rami Kütüphanesi Hizmetkar Kütüphane kategorisinde ele alınmıştır. Eşekli Kütüphane ve Kedili Kütüphane’de hayvanların farklı bir işlevi bulunmaktadır. Eşekli Kütüphane’de eşek hizmetin temel aracı olarak kullanılmış ve onun sayesinde kütüphane hizmeti gerçekleştirilmiştir. Kedili Kütüphane’de kedilerin bakımı ile birlikte kütüphane toplumsal yaşamın merkezinde olmuştur.

Kedili Kütüphane Türk ve İslam kültürünün tanıtılması, araştırmacılara danışmanlık hizmetinin verilmesi ve disiplinler arası çalışmaların ortaya çıkmasına katkı sağlaması ile yaşayan kütüphane olarak hizmet vermiştir. Kullanıcıların kediler ile etkileşimi sonucunda kütüphane daha rahat, samimi ve sosyal bir ortam olarak kendisini yapılandırmıştır. Eşekli Kütüphane ile köy yollarındaki ulaşım engelinin aşılması sonucunda kütüphane hizmeti devam etmiştir. Bu kütüphane anlayışı ile birlikte kütüphanelerde farklı gruplara özel aktiviteler oluşturulmuş ve kütüphaneler bölgenin sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmesine katkı sağlamıştır. Aynı zamanda Kütüphane bilgiye ulaşımı kolaylaştırmış ve eşekler ile kitap okuma eğlenceli ve ilgi çekici bir aktiviteye dönüşmüştür. Geçmişten gelen hizmet odaklı kütüphane yaklaşımı Rami Kütüphanesi ile devam etmektedir.

Rami Kütüphanesi resmiyetten uzak, eğlenceli ve herkese açık sosyal etkileşim alanları ile kullanıcılarına katılımcı ve tarafsız bir hizmet vermektedir. Kütüphane sanat ve kültürel etkinliklere ücretsiz katılım imkanı sunmakta, teknoloji odaklı farklı etkinlikler ile çağa uygun bir şekilde kendisini yapılandırmakta ve çocuklara ebeveynleri ile birlikte oynama, eğlenme ve bilgilenme imkanı vermektedir. Rami Kütüphanesi çevresel sürdürülebilirlik, çocuklara özel hizmet, tanıtım faaliyetleri, binanın tarihi ve bölgeye yaptığı sosyo-ekonomik katkı, kitapların bakımı ve onarımı ile birlikte Çocuk Gelişimi, Çevre Mühendisliği, Güzel Sanatlar, İletişim, Mimarlık, Sanat, Sosyoloji, Psikoloji, Tarih ve Turizm gibi birçok disiplini ilgilendiren bir anlayış ile hizmet vermektedir. Bu konsept aynı zamanda bu disiplinlerin birlikte üretmelerine alan

açmaktadır. Bu kapsamda Rami Kütüphanesi “Maker Hareketi” ile kendisine yeni donatı alanları ekleyerek ve “Kütüphane 5.0” yaklaşımını geliştirerek kültürel TEKNOFEST hareketinin merkezi olabilir ve Siber Vatan Projesi’nde aktif rol alabilir. Zira araştıran, sorgulayan ve eleştiren bir grubun kültürel teknoloji ile sosyal etkileşiminin profesyonel bir şekilde yönetilmesi idari ve askeri bir üssün kültür üssüne dönüşmesi noktasında anlamlıdır.

Kaynaklar

Aydınlı, E. S. (2021). Muhayyel Kütüphaneler. *Z Dergisi*, 137-138.

Ay, T. (2023). *İsmail Sâib Sencer: Sûfler Arasında Bir Âlim, Ulemâ Arasında Bir Sûfi*. Zeytinburnu Belediyesi.

Akgün, A. H. (2024). *Rami Kütüphanesi 1'inci Yaşını Kutluyor* <https://www.aa.com.tr/tr/kultur/rami-kutuphanesi-1inci-yasini-kutluyor/3106909>

Arcimboldo, A. (2021). Geleceğin Kütüphaneleri. *Z Dergisi*, 475.

Anameriç, H. (2006). İstanbul Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi. *Opinion Paper Türk Kütüphaneciliği* 20 (2), 195-202.

Aydin, S. (2020). *Kütüphane Kültürü*. Evrensel Değerler Derneği.

Barkçin, S. (2020). *Osmanlı Aklı*. Mostar.

Belada, A. (2010). *İsmail Saip Sencer, İlk Adım Dergisi*, 262. Sayı. <https://ahmetbelada.wordpress.com/tag/ismail-saib-sencer/>.

Bayter, M. & Yıldırım, K. (2023). Dijital Kütüphaneler ve Sosyal Medyanın Sentezi: Bilgi Paylaşımında Yenilikçi Güç. *Library Archive and Museum Research Journal*, 4 (2), 185-200. <https://doi.org/10.59116/lamre.1328838>

Çakın, İ. (1986). Kütüphanenin Toplumsal Konumu ve İşlevleri. *Türk Kütüphaneciliği*, 35 (1), 8-16.

Çakın, İ. (1982). Kütüphanecilikte Felsefesi Yaklaşım. *Türk Kütüphaneciliği*, 31 (4), 155-157.

Çelik, Y. (2018). II. Mahmud Devrinde İdari-Askeri Bir Üs: Rami Kışlası. *Osmanlı Araştırmaları*, 52 (52), 227-266. <https://doi.org/10.18589/oa.592178>

Çetindağ Süme, G. (2019). Bütünlüğe Ulaşma Yolunda Nasreddin Hoca ve Eşeği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29 (1), 49-57. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.538637>

Dalkıran, Ö. (2024). Google Haritalar'daki Kullanıcı Yorumlarına Yönelik Bir Analiz: Beyazıt Devlet Kütüphanesi Örneği. P. Bezirci ve I. İ. Sert (Ed.). Cumhuriyet'in 100. Yılında *Bilgi Ve Belge Yönetimi Teknolojisinde Güncel Yaklaşımlar* içinde (ss. 223-249). İstanbul Üniversitesi Yayınevi.

Demir, G. (2017). Oldenburg'un Üçüncü Mekân Paradigması Bağlamında Kütüphane Mekânının Sorgulanması, *Bilgi Dünyası*, 18 (2), 195-223.

Duman, H. (1980). İsmail Saib Sencer'i Anarken. *Türk Kütüphaneciliği*, 29 (3), 141-149.

Doğanyığıt, İ. (2022). Türkiye'nin İlk Köy Kütüphanesi ve Eşekli Kütüphanenin Doğuşu. *Kayseri İl Milli Eğitim Müdürlüğü 81 Çalıkuşu e-Dergi*, Mart, 32-33.

Erünsal, İ. E. (2015). Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik. *Milli Eğitim Dergisi*, 45 (208), 194-199.

Erünsal, İ. E. (2016). Köprülü Kütüphanesi. *Büyük İstanbul Tarihi*. (C.7), 581-586.

Erünsal, İ. E. (1988). 959/1552 tarihli Defter-i Kütüb. *Erdem*, 4 (10), 81-194.

Esenler Belediyesi (2024). *Adnan Büyükdeniz Dijital Kütüphanesi*. <https://esenler.bel.tr/projeler/dijital-kutuphane/>

Gürlek, D. (2019). *Kedili Kütüphane'nin Ümmileri ve Âlimleri*. <https://www.yenisafak.com/yazarlar/dursun-gurlek/kedili-kutuphanenin-ummileri-ve->

Gürlek, D. (2000). Gerçek Bir Hazinesinin Unutulmaz Hazinedarı (Beyazıt Devlet Kütüphanesi Müdürü Şerafettin Kocaman İle Bir mülâkat), *Tarih ve Düşünce Dergisi*, <https://web.archive.org/web/20100608194810/http://tarihvedusunce.esmartweb.com/saib.html>

Goethe-Institut (2024). *21. Yüzyılın Yaratıcılık Atölyeleri*. <https://www.goethe.de/ins/tr/tr/kul/mag/20440837.html>.

İleri, A. (2019). *Eşekle Gelen Aydınlık: Mustafa Güzelgöz*. Hiperyayın.

Kalkınma Kütüphanesi (2024). <https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/search?>

Kütüphanenin Penceresinden (1962). *Aylık Haberler Bülteni*, Beyazıt Umumi Kütüphanesi, Yıl: 1 Sayı: 1, Ocak 1962. <https://core.ac.uk/download/pdf/38307959.pdf>

Kahyaoğlu, Y. & Kuzu, A. (2017). Makerspace: Öğrenci ve Öğretmenler İçin Üretim Atölyeleri. H. F. Odabaşı, B. Akkoyunlu ve A. İşman (Ed.), *Eğitim Teknoloji okumaları*, 343-358.

Kadın Eserleri Kütüphanesi (2024). *Hakkımızda*. <https://kadineserleri.org/>

Kafadar, C. (2021). Sultan II. Beyazıt Kütüphanesi. *Z Dergisi*: 89-90.

Kültür ve Turizm Bakanlığı (2024a). *Tarihçe*. <https://istanbulbeyazitdevlet.kutuphane.gov.tr/TR-201446/tarihce.html>

Kültür ve Turizm Bakanlığı (2024b). *Gezici Kütüphaneler*. <https://kygm.ktb.gov.tr/TR-309101/gezici-kutuphaneler.html>

Kubbealtı (2024a). Hizmet. <https://lugatim.com/s/H%C4%B0ZMET>

Kubbealtı (2024b). Hizmetkar. <https://lugatim.com/s/Hizmetkar>

Kavak, A. (2023). Toplum 5.0 Perspektifinde Kütüphane 5.0: Teknoloji ve İnsan Merkezli Yeni Nesil Kütüphane Hizmetleri. *Bilgi Yönetimi*, 6 (2), 280-309. <https://doi.org/10.33721/by.1343297>

Kültür ve Turizm Bakanlığı (2024c). *İhtisas Kütüphaneleri Ne Tür Kütüphanelerdir? Kuruluş Amaçları Nelerdir? Hangi Tür Okuyucu Kitlesine Hizmet Verilmektedir?* <https://destek.ktb.gov.tr/TR-134867/ihstias-kutuphaneleri-ne-tur-kutuphanelerdir-kurulus->

Library IRCICA (2024). *Sayısal Kütüphane*. <https://library.ircica.org/Projects/Digital>

Mantar, S. (2018). Kütüphanelerde Dönüşüm Sürecinin Yeni Değişkenleri: Yeni Nesil Kütüphaneciler. *3 Uluslararası Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğrenci Kongresi*. 10-12 Mayıs, Ankara.

Merrifield, A. (2014). *Eşeklerin Bilgeliği*. Aylak.

Oldenburg, R. (1991). *The Great Good Place*. Marlowe and Company.

Özarslantürk, A., K. (2019). Kütüphane Türleri Ve Türkiye'den Örnekler. <https://www.cekulvakfi.org.tr/makale/kutupha>

Öztürk, S. (2021). Seyyar Muallim Kütüphanesi. *Z Dergisi*, 159.

Rami Kütüphanesi (2024a). *Hakkımızda*. <https://ramikutuphanesi.gov.tr/tr/hakkimizda/tarihce>

Rami Kütüphanesi (2024b). *Yediden Yetmiş Sanat Sergisi*. <https://ramikutuphanesi.gov.tr/tr/etkinlikler/tum-etkinlikler/a93ace91-0a46-4d60-b496-d56be8e62624>

Rami Kütüphanesi (2024c). *Etkinlikler* <https://ramikutuphanesi.gov.tr/tr/etkinlikler/tum-etkinlikler>

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi (2022). *Üniversitemizde Türkiye'nin İlk Çay Kütüphanesi Hizmete Açıldı* <https://erdogan.edu.tr/website/Contents.aspx?PageID=3610&LangID=1>

Refik, İ. (2017). *Kedili Kütüphanenin Bilge Hâfız-ı Kutubu İsmail Saib Sencer*.
<http://gencdergisi.com/5479-kedili-kutuphanenin-bilge-hafiz-i-kutubu-ismail-saib-sencer.html>.

Somuncu Baba (2021). *Somuncu Baba İlim, Kültür ve Edebiyat Dergisi*, 251.

Sarıgül, R. (2021). İsmail Saib Sencer. *Türk Kütüphaneciliği*, 35 (1), 122-123.
<https://doi.org/10.24146/tk.904808>

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2024). *Hakkımızda*.
<https://verimlilikkutuphanesi.sanayi.gov.tr/Library>

Şani, A., E. (2023). *Rami Kütüphanesi 600 Binden Fazla Kitapseveri Ağırladı*.
<https://www.youtube.com/watch?v=kBbnxnnLKNY>.

T.C. Cumhurbaşkanlığı (2024). *Millet Kütüphanesi*.
<https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanligi/millet-kutuphanesi/>.

TBMM (2024). *Kütüphaneden Yararlanma*.
<https://www5.tbmm.gov.tr/kutuphane/yararlanma.html>

Topaloğlu, A. (2011). Türkiye’de İlk Sayısal Kütüphane Yönetim Sistemi: İrcica Farabi. *Türk Kütüphaneciliği*, 25 (2), 277-286.

Türkyılmaz, F. (2023). Yeni Nesil Kütüphaneciliğin İlk Örneklerinden: BMK Ahmet Kot Kitaplığı. <https://www.aa.com.tr/tr/kultur/yeni-nesil-kutuphaneciligini-ilk-orneklerinden-bmk-ahmet-kot-kitapligi/3005728>

TDV (2024). İsmail Saib Sencer. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ismail-saib-sencer>.

Ünver, S. (1948). İkinci Selim’e Kadar Osmanlı Hükümdarlarının Hususi Kütüphaneleri Hakkında. *IV. Türk Tarih Kongresi*: 294–312.

Vakit Gazetesi (1940, 4 Eylül). <https://www.gastearsivi.com/gazete/vakit/1940-09-04/5>

Yılmaz, E. (2006). Kütüphanelerde Halkla İlişkiler Çalışmaları Ve Türkiye’de Durum. *Verimlilik Dergisi* (1), 1-32.

Yılmaz, E. (2019). *Kültürel Kalkınma İçin Yaşayan Kütüphaneler*. Profil.

Yılmaz, E. (2020). Yaşayan Çocuk Kütüphaneleri. *Dünyanın İyiliği İçin Çocuk Kütüphaneleri* içinde (Ed. A. Kakırman Yıldız), 41-51.

YÖKAK (2022). *Sabancı Üniversitesi Kurumsal Akreditasyon Raporu*.
<https://yokak.gov.tr/raporlar/AccreditationReport?uniId=1163&termYear=2021>

Görsel Kaynaklar

Görsel. Köprülü Kütüphanesi (2012, 22 Ağustos).
<https://www.gezginrehberler.com/istanbul/koprulu-kutuphanesi/>

Görsel.2. Beyazıt Umumi Kütüphanesi.
<https://www.flickr.com/photos/saltonline/14482650560/in/photostream>

Görsel.3. İsmail Saib Sencer. <https://www.fikriyat.com/yazarlar/mehmet-hakan-kecec/2024/06/06/ismail-saib-sencer-100-sene-oceden-mujdelendi-mi>

Görsel. 4. Eşekli Kütüphane. <https://www.istanbultarih.com/esekli-kutuphaneci-134.html>

Görsel.5. Rami Kışlası. <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/rami-kutuphanesi-restorasyonu-kadar-tarihi-seruveniyle-de-merak-konusu-oldu/2805224#>

Görsel.6. Rami Kütüphanesi. <https://yuzuncuyilgalerisi.eba.gov.tr/tema/rami-kutuphanesi-44>.